

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.168
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Романіва Михайла Григоровича на тему
«Традиційна зимова календарно-побутова обрядовість
українців Покуття кінця ХІХ – початку ХХІ ст.
(Загальноукраїнські риси та локальна специфіка)»,**

**подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 –
Гуманітарні науки за спеціальністю 032 – Історія та археологія**

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Тема дисертаційного дослідження Михайла Романіва актуальна у загальному контексті вивчення духовної культури українців, невід'ємну частину якої складають календарні звичаї та обряди. Попри історичну складову, важливість якої очевидна, варто підкреслити і загальне піднесення в Україні інтересу до народознавчої тематики, з'ясування особливостей якої сприяє утвердженню етнічної та національної ідентичності.

Окрім того Покуття як етнографічний район, який донині заховує чимало так званих «реліктів старожитностей», ще недостатньо добре представлене у фаховій науковій літературі. Зокрема на сьогодні відсутнє комплексне монографічне дослідження, присвячене традиційній зимовій календарно-побутовій обрядовості покутян, що також увиразнює актуальність обраної дисертантом теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі етнології Львівського національного університету імені Івана Франка в межах науково-дослідних тем «Етнокультурна історія західноукраїнських земель: археологічний, етнологічний та історико-краєзнавчий

аспекти» – тема в межах робочого часу викладачів (2018–2020), номер державної реєстрації 0118U000602; «Етнокультурна історія Карпато-Волинського регіону: археологічний, етнологічний та історико-краєзнавчий аспекти» – тема в межах робочого часу викладачів (2021–2023), номер державної реєстрації: 0121U110187.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні наукові положення, висновки та рекомендації у дисертації є теоретично обґрунтованими, що забезпечено застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, основним серед яких став метод польового етнографічного інтерв'ювання.

Відповідно до мети дисертаційного дослідження здобувач виконав наукове завдання, яке полягало в тому, щоб на основі залучення широкого кола джерел та аналізу наукових праць здійснити комплексну науково-дослідну характеристику традиційних зимових звичаїв та обрядів українців Покуття з їх локальними рисами та загальноукраїнськими особливостями.

Достовірність основних положень дисертації підтверджується публікаціями, виступами дисертанта на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота комплексно охоплює традиційні народні звичаї та обряди зимового циклу на Покутті кінця ХІХ – початку ХХІ ст. Українська історіографія вже має низку типологічно схожих досліджень, які стосуються тих чи інших етнографічних районів (як-от праці авторства Юрія Пуківського, Наталії Громової, Світлани Боян, Олександра Коломийчука), проте у випадку Покуття таку роботу виконано вперше.

Дисертант ретельно опрацював доступні джерела та літературу з теми свого дослідження, використавши та проаналізувавши напрацювання Леопольда Вайгля, Оскара Кольберга, Ксаверія Мрочка, Миколи Колцуняка, Михайла Білоуса, Михайла Паньківа, Людмили Герус та інших дослідників. Однак важливо, що основну частину джерельної бази дисертації Михайла

Романіва склали польові етнографічні матеріали, зібрані ним особисто під час історико-етнографічних експедицій у тогочасних Городенківському, Снятинському, Коломийському і Косівському районах Івано-Франківської області впродовж 2015–18 років (загалом у 30-ти населених пунктах). Крім того, автор широко залучив й інші досі ще не опубліковані джерельні матеріали з Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка (Ф. Р-119, оп. 17). У вказаному контексті заслуговують на увагу подані дисертантом у додатках зразки календарно-обрядового фольклору та світлини, які ілюструють звичаї та обряди зими.

Дисертант уперше охарактеризував окремі звичаї та обряди у структурі зимових свят, які засвідчують специфіку Покуття як етнографічного району України; визначив інваріантну основу і варіативні риси, властиві календарній обрядовості зимового циклу народного календаря покутян; окреслив стан побутування зимових календарних звичаїв, обрядів, вірувань, повір'їв, ритуальних заборон тощо на сучасному етапі та залежність ступеня дотримання святкових звичаїв населенням Покуття від низки факторів.

Заслуговує схвалення включення до тексту дисертації підрозділу про побут покутян під час Пилипівського посту (підрозділ 2.2), де йдеться про особливості харчування, різницьку звичаєвість, заготівлю харчових продуктів. Зазвичай дослідники, ведучи мову про ранньозимовий період, обмежуються сферою обрядовості, звертаючи недостатньо уваги цьому аспектові традиційної культури, а якщо й описують постові рекомендації, то здебільшого періоду Великого посту.

М. Романів докладно зупинився на характеристиці таких властивих зимовому циклу свят на Покутті обрядових явищ, як «полазник» (введенський, різдвяний і новорічний), «Маланка» (у тому числі й своєрідне маланкування у с. Белелуя), діточе гадання з «жеребцями»-«бичками» у переддень Нового року, використання трираменної свічі-«трійці» при йорданському водосвятті тощо. Кожне з цих явищ можна вважати дослідженим недостатньо, а відтак матеріали, аналіз та висновки автора, залучення ним у тексті дисертації

порівняльних відомостей з інших теренів, у тому числі й не лише українських, позначені високим ступенем наукової новизни.

У дисертації сформульовані й інші висновки та пропозиції, що мають наукову новизну. Зокрема щодо таких, начебто добре вивчених дослідниками обрядових явищ, як андріївські гадання і бешкети, святвечірні кутя-«пшениця», калачі-«струцлі», сніп-«дід», «павук» та інші численні атрибути й обрядодії Святвечора, також колядування (у тому числі з «плесом»), обходи з вертепом, щедрування, новорічний звичай засівання, йорданське водосвяття й освячення свічок-«громниць» на Стрітення тощо.

Усі елементи наукової новизни сформовані коректно, їх кількість і рівень обґрунтованості відповідають нормативним вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертаційна робота Романіва Михайла Григоровича на тему «Традиційна зимова календарно-побутова обрядовість українців Покуття кінця XIX – початку XXI ст. (Загальноукраїнські риси та локальна специфіка)» відповідає спеціальності 032 – Історія та археологія (галузь знань 03 – Гуманітарні науки).

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в 9 наукових працях, із яких 3 – статті у наукових фахових виданнях України; 1 – стаття у закордонному журналі; 5 – матеріали і тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Оцінка мови і стилю дисертації. Дисертаційна робота написана літературною українською мовою в науковому стилі. Цитування польових етнографічних відомостей подане покутсько-буковинським говором південно-західного наріччя відповідно до території, обраної пошукувачем для наукового вивчення, та специфіки наукових робіт етнографічного характеру. Текст роботи добре вичитаний: синтаксичних, пунктуаційних, граматичних тощо помилок майже не зауважено.

Дисертація оформлена згідно з встановленими до такого виду наукових робіт вимогами, вирізняється смисловою завершеністю, цілісністю та єдністю змісту.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. У тексті дисертації та наукових статтях здобувача порушень академічної доброчесності (ознак фальсифікації чи академічного плагіату) не виявлено. Дисертаційна робота містить покликання на відповідні джерела та праці інших дослідників.

Наукова і практична значущість дисертаційної роботи. Положення, висновки та рекомендації, сформульовані та обґрунтовані у дисертаційному дослідженні, становлять значний науковий та практичний інтерес і можуть бути використані в таких сферах:

– для написання комплексних етнографічних праць про духовну культуру українців і покутян зокрема;

– у розробці відповідних курсів з народної культури українців для студентів вищих навчальних закладів і в підготовці тематичних уроків краєзнавства у загальноосвітніх навчальних закладах;

– для увиразнення туристичної привабливості Покуття як етнографічного району.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Михайла Романіва, необхідно звернути увагу на деякі положення, які можуть стати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. У дисертації дещо нерівномірно представлені різні покутські терени. Зокрема, варто було би докладніше охарактеризувати народну традицію зимового циклу на Тисмениччині й Надвірнянщині.

2. Оскільки Стрітення не входить до колядних свят, викликає сумніви доцільність виокремлення в самостійну смислову одиницю поняття «Водохресно-Стрітенський цикл свят» (саме так названо розділ 5 роботи).

3. У тексті дисертації чітко не конкретизована власна позиція автора щодо сутності відомого на різних теренах України, в тому числі на Покутті, звичаю «полазника».

Водночас наведені зауваження мають рекомендаційний і дискусійний характер, вони суттєво не знижують загального високого наукового рівня дисертаційної роботи, не зменшують її науково-практичної цінності та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновок. Дисертація Романіва Михайла Григоровича на тему «Традиційна зимова календарно-побутова обрядовість українців Покуття кінця XIX – початку XXI ст. (Загальноукраїнські риси та локальна специфіка)» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для історичної науки.

Дисертаційна робота відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), а її автор, Романів Михайло Григорович, заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Рецензент:

доктор історичних наук,
доцент, професор кафедри етнології
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Володимир ГАЛАЙЧУК